

Teoria sprawiedliwości Amartyi Kumar Sena w perspektywie filozofii prawa

- Streszczenie

Przedmiotem rozprawy jest analiza i ocena teorii sprawiedliwości indyjskiego filozofa oraz ekonomisty Amartyi Kumar Sena. Zgodnie z założeniami tej teorii, sprawiedliwość jako wartość moralna pozostaje w ścisłym związku z podnoszeniem jakości ludzkiego życia poprzez zmniejszanie obszarów skrajnego ubóstwa, likwidację rażących nierówności i niesprawiedliwości w społeczeństwie. Służyć temu mają działania mające na celu poszerzanie zdolności życiowych i zakresu wolności wyboru osób i grup dotkniętych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. Zgodnie z fundamentalnym założeniem Sena, nie jest też możliwe realne zagwarantowanie praw człowieka bez przewyższania ubóstwa i wykluczenia poprzez zapewnienie jednostkom podstawowych zdolności życiowych. Tym celem służy również prawo, którego instytucje powinny stanowić narzędzie realizacji sprawiedliwości społecznej.

Rozdział 1 rozprawy przedstawia szeroki kontekst filozoficzny teorii sprawiedliwości Sena, a mianowicie współczesne debaty filozoficzne koncentrujące się wokół pytania o istotę sprawiedliwości i o to, jak należy realizować sprawiedliwość w społeczeństwie. W ramach tych debat, należy wyróżnić dwa zasadnicze podejścia, które udzielają odmiennych odpowiedzi na te zasadnicze pytania. Pierwsze z tych podejść, liberalizm deontologiczny, opiera się na założeniu, że sprawiedliwość ma charakter nadrzędny nad innymi wartościami moralnymi i społecznymi. W szczególności, w myśl liberalizmu deontologicznego, prawa jednostek nie mogą być naruszane w imię społecznego dobrobytu, nie mogą też być przedmiotem politycznych przetargów. Podejście przeciwstawne, które w rozprawie jest określone jako konsekwencjalizm, zakłada, że sprawiedliwość jako wartość moralna odwołuje się do określonego dobra, którego realizacji powinna służyć. W sprawiedliwym społeczeństwie dobro jest urzeczywistniane możliwie najszerszej. Szczególne znaczenie dla podejścia konsekwencjalnego ma dobrobyt szerokich kręgów społecznych. Realizacja sprawiedliwości jest oceniana na podstawie ogólnego stopnia dobrobytu i liczby osób, dla których jest on dostępny. Szczególnym przykładem tego podejścia jest utilitaryzm, który postrzega sprawiedliwość poprzez pryzmat nadrzędnego dobra, jakim jest maksymalizacja użyteczności.

Rozdział 2 ma na celu umiejscowienie teorii sprawiedliwości Amartyi Sena w ramach filozofii moralnej i politycznej, w szczególności w kontekście filozoficznego sporu o istotę sprawiedliwości pomiędzy stanowiskami deontologicznymi i konsekwencjalnymi. Rozprawa dowodzi, że teoria sprawiedliwości Amartyi Sena jest teorią o charakterze konsekwencjalnym. Podstawową wartością leżącą u podstaw teorii sprawiedliwości Sena, stanowiącą jednocześnie dobro będące podstawą oceny

sprawiedliwości, jest kategoria „jakości życia” (pomyślności, dobrego życia). Miernikiem jakości życia jest zakres indywidualnych zdolności życiowych, tj. istotnych opcji dostępnych dla indywidualnych osób i mogących być przedmiotem ich wyboru. Sen zakłada, że realizacja sprawiedliwości w społeczeństwie może mieć jedynie charakter niedoskonały i porównawczy. Sen krytykuje teorie sprawiedliwości odwołujące się do podejścia deontologicznego, określając je jako teorie o charakterze idealnym i transcendentnym, oderwane od rzeczywistości społecznej.

Celem Rozdziału 3 jest analiza wybranych zagadnień z zakresu filozofii prawa, w tym w szczególności teorii praw podmiotowych Sena. W tym kontekście rozprawa ukazuje, że nieodłącznym składnikiem teorii sprawiedliwości Amartyi Sena jest konsekwencjalna teoria praw podmiotowych. Odwołuje się ona do koncepcji prawa zakładającej, że zasadniczą funkcją prawa jest zwiększanie jednostkowej i społecznej wolności oraz zmniejszanie nierówności społecznych i wykluczenia społecznego. Zgodnie z założeniami Sena, normy prawne stanowią część szerszego systemu normatywnego funkcjonującego w społeczeństwie. Na taki system składają się zarówno normy instytucjonalne, jak i nieformalne normy społeczne, będącego wyrazem sprawiedliwości realizacyjnej. Prawa podmiotowe mają więc charakter konsekwencjalny: odwołując się do celów indywidualnych i społecznych, z których najistotniejszym jest zwiększanie wolności mierzonej zakresem jednostkowych zdolności i możliwości życiowych.

Rozdział 4 stanowi podsumowanie rozprawy zarówno w odniesieniu do teorii sprawiedliwości Amartyi Kumar Sena, jak również jego poglądów z zakresu filozofii prawa.

Pracę kończy szczegółowa bibliografia.

Słowa kluczowe:

Amartya Sen, teoria sprawiedliwości, filozofia prawa, filozofia moralna, filozofia polityczna, konsekwencjalizm, deontologia, utilitaryzm, liberalizm, perspektywa zdolności, prawa podmiotowe, prawa człowieka,